

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
המחלקה ללימודי המזרח-התיכון
מבוא לדת האסלאם

מרצה: פרופ' מוחמד אל-עטאונה
שעת קבלה: יום א' 09:00-10:00, בחדר 512, דוא"ל alatawnh@bgu.ac.il
מתרגלת: ד"ר סבינה עבדולאייב
שעת קבלה: יום ה' 16:00-17:00, בחדר 528, דוא"ל abdulaev@post.bgu.ac.il

א. מטרת הקורס:

קורס זה יעסוק בתולדות דת האסלאם מהמאה השביעית לספירה הנוצרית ועד היום. ננסה להבין את עיקרי האמונה המוסלמיים, כמו גם את הפרספקטיבה הדתית של תהליכים חברתיים-פוליטיים-תרבותיים שעברו על החברות המוסלמיות במהלך 14 המאות האחרונות. נעסוק במצוות היסוד, בקוראן ובחזית, במשפט, בחינוך, במיסטיקה, בפילוגים והכיתות, בפולמוסים פנימיים, ויכוחים בין-דתיים ובתנועות התחדשות ורפורמה.

ב. חובות הקורס:

1. **בוהן בקיאות 20%** במהלך המפגש השלישי (חומר: פרקים מספרו של קלוד כאהן, האסלאם: מלידתו עד תחילת האימפריה העות'מאנית: 1, 2, 3, 7, 9, 10. הפרקים הדרושים זמינים במודל).
2. **בחינה סופית 80%**

סדר השיעורים וביבליוגרפיה:

1. האסלאם כמהפכה

(א) **הקוראן**; תרגום: אורי רובין, הוצאת אוניברסיטת תל אביב, 2005: "בשורת רעש האדמה"; "בשורת הכוכב", פסוקים 1-28; "בשורת הנביאים", פסוקים 92-93; "בשורת השולחן הערוך", פסוקים 48-50, 55; "בשורת הנשים", פסוק 59; "בשורת הפרה", פסוק 163.
(ב) ברנרד לואיס, **האסלאם בהיסטוריה**. תל אביב: זמורה ביתן, 1984, עמ' 13-31.
(ג) קארן ארמסטרונג, **מוחמד ביוגרפיה של הנביא**. ירושלים: הוצאת כתר, 1993, עמ' 59-98.

2. התורה ומצוות היסוד

(א) **הקוראן**; תרגום: אורי רובין, "בשורת הפרה", פסוקים 158, 185, 195-200, 238-239; "בשורת הנשים" פסוקים 47-57; "בשורת השולחן הערוך", פסוקים 12-37, 70-79; "בשורת האפלה" פסוקים 1-14.

ב) חוה לצרוס יפה, "הפרובלימטיקה הדתית של העלייה לרגל באסלאם." בתוך: **דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים**, 1985-1983, ירושלים, ה', עמ' 222-243.
ג) נחמיה לב-ציון, דפנה אפרת, דניאלה טלמון הלר, **האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת**. האוניברסיטה הפתוחה, 2000, כרך א', עמ' 48-50, 53-60.

3. משפט (שריעה)

א) **הקוראן**; תרגום: אורי רובין, "בשורת הנשים" פסוקים 12-13.
ב) אלה לנדאו-טסרון. "החדית", **האסלאם- היסטוריה, דת, תרבות**. בעריכת בר אשר מאיר וחטינה מאיר. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, 2018, 191-219.
ג) ואיל חלאק, "האם נסגרו שערי האג'ת'האד", תרגום: מיכל סלע, **ג'מאעה 8**, תשס"ב, עמ' 168-118.
ד) נחמיה לב-ציון, דפנה אפרת, דניאלה טלמון הלר, **האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת**. האוניברסיטה הפתוחה, 2000, כרך ב, עמ' 11-42.

4. הג'האד — על שלום, מלחמה והיחס לבני הזרות האחרות

א) **הקוראן**; תרגום: אורי רובין, "בשורת הפרה" פסוקים 193-190, 218; "בשורת הפרקאן" פסוק 52; " בשורת השולחן הערוך" פסוק 35, "בשורת המלקוח" פסוק 72.
ב) מרק כהן, "מיתוסים מודרניים של אנטישמיות מוסלמית", **פוליטיקה: כתב עת ישראלי למדע המדינה וליחסים בינלאומיים**, 19, 2009, ע"ע 121-140.
ג) דניאל לב. "ג'יהאד", **האסלאם- היסטוריה, דת, תרבות**. בעריכת בר אשר מאיר וחטינה מאיר. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, 2018, 281 – 302.

5. תיאולוגיה (עלם אלכלאם)

א) אבן ח'לדון, **אקדמות למדע ההיסטוריה** (תרגום: קופליבץ). ירושלים: מוסד ביאליק, 1966, פרק 10, "מדע הכלאם", ע"ע, 320-321, פרק 21, "מדע המטאפיזיקה", עמ' 339-341.
ב) אבן רושד, "האם סותר העיון השכלי את הנאמר בכתבי קודש?" בתוך: נחמיה לב-ציון, דפנה אפרת, דניאלה טלמון הלר, **האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת**. האוניברסיטה הפתוחה, 2000, כרך ב, עמ' 104-105.

ג) *Kalam*, Encyclopedia of Islam, New Edition, p. 237

ד) אל-אשערי, "מקאלאת אל-אסלאמיין" (תרגום: חוה לצרוס יפה), בתוך: **פרקים בתולדות הערבים והאסלאם**; בעריכת חוה לצרוס יפה. תל-אביב: הוצאת רשפים, תשל"ח, עמ' 372-376.

6. פילוסופיה ומדעים (פלספה ועלום)

א) *al-Kindi's Metaphysics*. Tr. Ivry A.L. State University of New York Press,

1974, Part 2, "On First Philosophy," pp. 55-58.

Rosental F. *The Classical Heritage in Islam*. Berkeley, University of California Press, 1965, pp. 81-82.

ג) אלברט חוראני, **היסטוריה של העמים הערביים**. פרק 11, ע"מ 189-197.
ד) אבן ח'לדון, **אקדמות למדע ההיסטוריה** (תרגום: קופליביץ). ירושלים: מוסד ביאליק, 1966, עמ' 337-338, 343-345, 349-352.
ה) דב שוורץ ואליעזר שלוסברג, "תורת הנפש של אל-כינוי", **עיון: רבעון פילוסופי**, כרך מ', 1991, 197-216.

7. מינויות (פילוגים באסלאם)

א) איתן קולברג, "השיעה: סיעתו של עלי", בתוך: **מחאה ומהפכה באסלאם השיעי**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1984, ע"ע, 11-30.
ב) דנה ניסים, **הדרוזים**, רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, 1998, ע"ע, 13-47, 75-89.
ג) סיפור חדית', בתוך: נחמיה לב-ציון, **דפנה אפרת**, דניאלה טלמון הלר, **האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת**. האוניברסיטה הפתוחה, 2000, כרך א, ע"ע 112-113.
ד) אלישבע מכליס. "השיעה בעולם המודרני – בין זהות כיתתית לאידיאל של אסלאם אוניברסלי ונאור", **היסטוריה: כתב עת של החברה ההיסטורית הישראלית**, 27, 2012, 29-59.

8. חכמי הלכה (העולמא) ומערכת החינוך

א) George Makdisi, "Madrasa and University in the Middle Ages" *Studia Islamica*, No. 32 (1970), pp. 255-264
ב) נחמיה לב-ציון, **דפנה אפרת**, דניאלה טלמון הלר, **האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת**. האוניברסיטה הפתוחה, 2000, כרך ג, עמ' 35-50, 81-103.
ג) אבנר גלעדי, "היחיד במחשבת החינוך האסלאמית הקדומה", בתוך: **האסלאם ועולמות השזורים בו**. ירושלים: הוצאת האוניברסיטה העברית, 2002, עמ' 171-190.

9. מיסטיקה (צופיות)

א) אל-ע'זאלי, **הפודה מן התעיה והטעות והמוביל אל בעל העוז והמלכות** (תרגום: חוה לצרוס יפה), פרק ו', "דרכי החסידות", עמ' 55-60.
ב) פריד אלדין אלעטאר, "הפרפרים והנר". **ילקוט הדתות**; עורך בנטוויץ י, תל-אביב: הוצאת יהושע צ'יצ'יק, עמ' 211-212.
ג) שרה סבירי, **הסופים: אנתולוגיה**, תל-אביב: הוצאת מפה, 2008, עמ' 183-195, 284-292, 295-306.

ד) נחמיה לב-ציון, דפנה אפרת, דניאלה טלמון-הלר, **האסלאם: מבוא להיסטוריה של הדת**. האוניברסיטה הפתוחה, 2000, כרך ב, עמ' 147-174.

10. ביקורת פנימית- תנועות רפורמה והתחדשות

א) Gatje H. *The Qur'an and its Exegesis*. Ch.2, "Modern Qur'anic Exegesis," pp. 248-252.

ב) Ahmad Dallal, "The Origins and Objectives of Islamic Revivalist Thought, 1750-1850. *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 113, No. 3 (Jul. - Sep., 1993), pp. 341- 359

ג) מאיר חטינה, "אל-אזהר במצרים: מעוז האורתודוקסיה ואתגר המודרניות", **זמנים: רבעון להיסטוריה**, 74, 2001, עמ' 43-55.

11. המאה העשרים

א) אורי קופרשמידט, מאיר חטינה, "מאגודה לתנועה". בתוך: **האחים המוסלמים: חזון דתי במציאות משתנה**; בעריכת אורי קופרשמידט, מאיר חטינה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2012, עמ' 12-54.

ב) סייד קוטב, **ציוני דרך על הג'אהליה החדשה** (תרגום מיכל סלע), **זמנים**, רבעון להיסטוריה, אוניברסיטת תל-אביב, זמורה-ביתן, 32 (סתיו), 1989.

ג) מרטין קרמר, "האסלאם הוא הכוח של העתיד", בתוך: **אסלאם ודמוקרטיה בעולם הערבי**; בעריכת מאיר ליטבק. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 1997, עמ' 24-43.

ד) James Piscatori, *Islam in a World of Nation State*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986, pp. 22-39.

ה) אסף דוד, "האסלאם האמיתי ותפקידו בחברה המודרנית": נוסח גילוי הדעת החותם של הועידה האסלאמית הבין לאומית הראשונה", **רוח מזרחית**, 3 (חורף) 2006, עמ' 40-43.

ו) מוחמד אל-עטאונה, "העולמא ומוסדות הדת". **האסלאם- היסטוריה, דת, תרבות. בעריכת בר אשר מאיר וחטינה מאיר**. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, 2018, עמ' 631-652.

12. האסלאם לאחר 11 בספטמבר

א) אוריה פורמן, **לאלוהים המזרח והמערב – רפורמיזם והתנגדות באסלאם הפונדמנטליסטי בן זמננו**, דפוס מאירי, 2016, ע"ע 159-190.

ב) Mahmood Mamdani, "Good Muslim, Bad Muslim: A Political Perspective on Culture and Terrorism", Vol. 104, No. 3 (Sep., 2002), pp. 766-775

ג) ברנרד לואיס, "מרי האסלאם: מתי החל הסכסוך עם המערב וכיצד יוכל להסתיים?", **בעקבות ה-11 בספטמבר: אסלאם ומערב- בין עימות להשלמה**, בעריכת אסתר ובמן. תל-אביב : מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל-אביב, 2002.

13. חזרה כללית ודיון